

Deze factsheet is een uitgave van het NIVEL.
De gegevens mogen met bronvermelding (**De inzet van doktersassistenten en praktijkondersteuners in de huisartspraktijk**. J. Noordman, R. Verheij, P. Verhaak. Utrecht: NIVEL, 2008) worden gebruikt.

De inzet van doktersassistenten en praktijkondersteuners in de huisartspraktijk

Factsheet Databank Communicatie

Sinds de jaren '60 wordt de huisarts ondersteund door de doktersassistent(e), waarnaar medisch-technische handelingen en administratieve taken worden gedelegeerd (1). Om de kwaliteit van zorg te verbeteren en de werkdruk van huisartsen te verminderen deed in 1999 de praktijkondersteuner op Hbo-niveau (POH) zijn intrede in de huisartsenpraktijk (2). Met de introductie van de praktijkondersteuner kan een ruimer (medisch-inhoudelijk) pakket aan taken gedelegeerd worden, dat vooral ten goede komt aan chronisch zieken en ouderen (3). Naast de praktijkondersteuner en de doktersassistent(e) kunnen ook andere disciplines, zoals de Nurse Practitioner (NP), Physician-assistant (PA) en Sociaal psychiatrisch verpleegkundige (SPV), ondersteunende taken uitvoeren in de eerste lijn (4,5). In Nederland zijn naar schatting 10.800 doktersassistenten werkzaam in de huisartspraktijk (gemiddeld 2,5 doktersassistenten per praktijk), 62 procent van de huisartspraktijken heeft een praktijkondersteuner (POH) in dienst en bij ongeveer 30 procent van de praktijken is een sociaal psychiatrische verpleegkundige (SPV) werkzaam. Slechts in twee procent van de huisartsenpraktijken is een nurse practitioner (NP) werkzaam (6). Er zijn rond de 100 Physician-assistants (PA) actief in de Nederlandse huisartspraktijk (7).

Welke werkzaamheden zeggen praktijkondersteuners en doktersassistenten te verrichten en welke werkzaamheden worden gedelegeerd door de huisarts? In deze factsheet wordt een overzicht gegeven van door praktijkondersteuners en doktersassistenten opgegeven werkzaamheden in de huisartsenpraktijk. Daarnaast is gekeken in video-opnames van consulten tussen huisarts en patiënt of er gesproken wordt over taakdelegatie naar assistenten of praktijkondersteuners.

Methode

Deze factsheet is gebaseerd op gegevens verzameld voor een pilot naar communicatie in de huisartspraktijk en de invloed van het nieuwe zorgstelsel (sinds 1 januari 2006) op de communicatie. Daarbij is een actuele inventarisatie gemaakt van in de huisartspraktijk aanwezige ondersteuners, hun (gedelegeerde) taken en de in de praktijk gehanteerde structuur voor het uitvoeren van deze taken. Welk en hoeveel ondersteunend personeel is er aanwezig in de huisartspraktijk? Wat zijn de huidige taken van het praktijkondersteunend personeel? Welke organisatorische structuren worden gebruikt om deze taken uit te voeren? Bij de analyses is een onderscheid gemaakt tussen doktersassistenten (c.q. doktersassistenten -plus) en praktijkondersteuners op Hbo-niveau (c.q. praktijkverpleegkundigen). Doktersassistenten en doktersassistenten -plus zijn samengenomen in dit onderzoek aangezien dit beide Mbo-functies zijn en de (opgegeven) werkzaamheden die zij binnen deze functies uitvoeren nauwelijks van elkaar verschillen. Praktijkondersteuners en praktijkverpleegkundigen zijn ook samengenomen in dit onderzoek. De (opgegeven) werkzaamheden van praktijkondersteuners en praktijkverpleegkundigen verschillen eveneens nauwelijks van elkaar en beide functies zijn op Hbo-niveau.

De gegevensverzameling vond plaats tussen juli 2007 en mei 2008. In totaal hebben 40 huisartsen uit 21 praktijken, 56 praktijkondersteuners en assistenten en 808 patiënten (gemiddeld 20 patiënten per huisarts) deelgenomen aan dit onderzoek. Praktijkondersteuners en assistenten (respons 66%) vulden een vragenlijst in over hun werkzaamheden en de tijdsbesteding. Op video opgenomen consulten (808 consulten) tussen huisarts en patiënt zijn met behulp van een observatielijst geobserveerd. Wanneer een huisarts de patiënt tijdens een consult verwijst naar de assistente of praktijkondersteuner of wanneer de patiënt zelf aangeeft (tijdens het consult) dat hij of zij voor een bepaalde verrichting naar de assistente of praktijkondersteuner gaat, is door de observator aangekruist dat er sprake is van taakdelegatie naar een assistente of praktijkondersteuner. Genoteerd is voor welke werkzaamheden patiënten vervolgens naar de assistente of praktijkondersteuner gaan.

De huisartsen die deelnamen aan het onderzoek zijn aangesloten bij het Landelijk Informatie Netwerk Huisartsen (LINH) (8). De huisartsen in dit onderzoek vormen een landelijke afspiegeling van de populatie Nederlandse huisartsen wat betreft geslacht en praktijkvorm. Huisartsen in ons onderzoek zijn gemiddeld 4 jaar ouder dan de Nederlandse huisarts.

Ondersteunend personeel

Eenenveertig doktersassistenten en 15 praktijkondersteuners¹ uit 21 huisartspraktijken hebben een vragenlijst ingevuld over hun werkzaamheden in de huisartspraktijk. In tabel 1 is te zien hoe de verschillende disciplines zich verhouden tot de praktijkvorm.

Tabel 1. *Praktijk ondersteunend personeel naar praktijkvorm*

	Solo (n=9)	Duo (n=6)	Groepspraktijk (n=4)	Gezondheidscentrum (n=2)	Totaal
Doktersassistenten	9	10	14	8	41
Praktijkondersteuners	6	2	4	3	15

Een doktersassistente is gemiddeld 25 uur werkzaam per week werkzaam en een praktijkondersteuner gemiddeld 20 uur per week. Doktersassistenten zijn gemiddeld 11 jaar werkzaam, waarvan 9 jaar in de huidige praktijk. Een deel van de praktijkondersteuners was eerder werkzaam in de huidige praktijk, maar waarschijnlijk in een andere functie. Praktijkondersteuners zijn gemiddeld 4 jaar werkzaam, waarvan 5 jaar in de huidige praktijk. Naast de onderzochte praktijk werkt ongeveer de helft (53,3%) van de praktijkondersteuners ook in een andere praktijk of organisatie. Bij doktersassistenten ligt dit percentage beduidend lager; 16 procent.

Spreekuren en huisbezoek

Het beschikken over een eigen werkruimte (tijdens het spreekuur van de huisarts) is essentieel voor assistenten en praktijkondersteuners om zelfstandig spreekuur te kunnen draaien (9). Praktijkondersteuners hebben allemaal een eigen werkruimte tot hun beschikking binnen de huisartspraktijk, waar zij zelfstandig patiënten kunnen behandelen. Zij houden daar geheel zelfstandig spreekuur, bijvoorbeeld voor patiënten met diabetes of hart en vaatziekten. Bovendien bezoeken zij allemaal wel eens de patiënt thuis, gemiddeld 10 keer per maand in totaal. Het merendeel van de doktersassistenten (88,6%) beschikt ook over een eigen werkruimte waar zij zelfstandig patiënten kunnen behandelen. Doktersassistenten houden vaak (88,6%) zelfstandig spreekuur, zoals het wrattenspreekuur. Een kwart van de assistenten (26,5%) komt op huisbezoek bij de patiënt, gemiddeld één keer per maand in totaal.

¹ Alle 56 respondenten zijn vrouw, gemiddelde leeftijd 38 jaar (range 21-58). 76% van de deelnemende praktijken heeft een praktijkondersteuner in dienst.

Welke werkzaamheden worden verricht?

In tabel 2 is een overzicht gegeven van de werkzaamheden die doktersassistenten en praktijkondersteuners naar eigen opgave verrichten en de tijd die zij besteden aan de werkzaamheden.

Doktersassistenten

Weinig verrassend is dat alle assistenten aangeven dat zij aan de balie werken en vervolgfafspraken regelen. Ook geven alle doktersassistenten aan dat zij hechtingen verwijderen en injecties geven. Oren uitspuiten, gehoortesten, wratten aanstippen, cervixuitstrijkje maken, grieprik toedienen, aanleggen of verwisselen van verband, urine onderzoeken met behulp van teststrips en het doorgeven van uitslagen behoort volgens 57,5 tot 97,5 procent van de assistenten tot de werkzaamheden. Op de hypertensie controle (90%) na zeggen assistenten nauwelijks werkzaamheden te verrichten voor specifieke groepen patiënten, zoals diabetes of astma patiënten. Opvallend is dat meer dan de helft van de doktersassistenten aangeeft voorlichting te geven aan patiënten met specifieke aandoeningen en over leefgewoonten, zoals dieetadvies (zie tabel 2). Doktersassistenten geven aan voornamelijk tijd te besteden aan intake en voorlichtende werkzaamheden (gemiddeld 10 uur per week) en in mindere mate aan management werkzaamheden en patiëntgebonden werkzaamheden (beide gemiddeld vier uur per week).

Praktijkondersteuners

De praktijkondersteuner geeft aan voornamelijk taken te verrichten voor specifieke groepen patiënten, zoals diabetes controle, astma en COPD controle en controle hart- en vaatziekten. Daarnaast geven praktijkondersteuners aan dat zij voorlichting geven aan deze specifieke groepen patiënten en meer algemeen voorlichting over (verandering van) leefgewoonten. Zij begeleiden bijvoorbeeld mensen die willen stoppen met roken of geven dieetadvies. Het geven van injecties, aanleggen of verwisselen van verband, toedienen van de grieprik, doorgeven van uitslagen van bloedonderzoek en urineonderzoek en de bepaling van het glucosegehalte in bloed rekent 60 procent of meer van de praktijkondersteuners tot de werkzaamheden. Praktijkondersteuners geven aan voornamelijk tijd te besteden aan patiëntgebonden werkzaamheden (gemiddeld 10 uur per week) en in mindere mate aan intake en voorlichtende werkzaamheden (zes uur per week).

Overlap in werkzaamheden?

Er lijkt enige overlap in de opgegeven werkzaamheden van de verschillende ondersteuners. Zowel doktersassistenten (90%) als praktijkondersteuners (73,3%) geven aan dat zij hypertensie controles uitvoeren. Ook het doorgeven van uitslagen over bloedonderzoek en urineonderzoek, het toedienen van de grieprik, injecties en de bepaling van glucosegehalte in bloed geven doktersassistenten en praktijkondersteuners op als werkzaamheden. Wanneer er echter gekeken wordt naar de tijdsbesteding van assistenten en praktijkondersteuners valt op dat praktijkondersteuners gemiddeld 10 uur per week zeggen te besteden aan patiëntgebonden werkzaamheden en assistenten slechts 4 uur per week (zie tabel 2).

Tabel 2. Verrichte werkzaamheden ² en tijdsbesteding volgens praktijkondersteuners en assistenten

	Doktersassistenten (n=41)	Praktijkondersteuners (N=15)	Gemiddelde tijdsbesteding werkzaamheden (uren per week) (n=31 assistenten en 11 praktijkondersteuners)
Intake& voorlichtende werkzaamheden - werken aan de balie - voorlichting geven over leefgewoonten - voorlichting geven aan patiënten met specifieke aandoeningen	100% 67,5% 60%	33,3% 93,3% 100%	8 uur per week Doktersassistenten: .10 uur Praktijkondersteuners: 6 uur
Management werkzaamheden - planning van spreekuren - vervolgafspraken maken - patiënten oproepen voor de grieprik	92,5% 100% 52,5%	86,7% 93,3% 26,7%	3 uur per week Doktersassistenten: .4 uur Praktijkondersteuners: 2 uur
Patiëntgebonden werkzaamheden - aanleggen of verwisselen verband - injecties geven - oren uitspuiten - cervixuitstrijkje maken - wonden lijmen - hechtingen verwijderen - hypertensie controle - controle hart- en vaatziekten - diabetes controle - astma en COPD controle - wratten aanstippen - gehoortest - grieprik toedienen	92,5% 100% 95% 70% 42,5% 100% 90% 20% 12,5% 2,5% 82,5% 57,5% 95%	60% 86,7% 46,7% 40% 6,7% 46,7% 73,3% 73,3% 93,3% 80% 33,3% 6,7% 73,3%	7 uur per week Doktersassistenten: .4 uur Praktijkondersteuners: 10 uur
Uitslagen doorgeven - bloedonderzoek - urineonderzoek	77,5% 100%	86,7% 93,3%	2 uur per week Doktersassistenten: .2 uur Praktijkondersteuners: 2 uur
Laboratorium - urine onderzoek m.b.v. teststrips - bepaling glucosegehalte in bloed	97,5% 85%	20% 86,7%	2 uur per week Doktersassistenten: .2 uur Praktijkondersteuners: 2 uur
Diversen - huisarts assisteren tijdens avonddienst - huisarts assisteren tijdens weekenddienst	7,5% 10%	6,7% 0%	1,5 uur per week Doktersassistenten: 2 uur Praktijkondersteuners: 1 uur

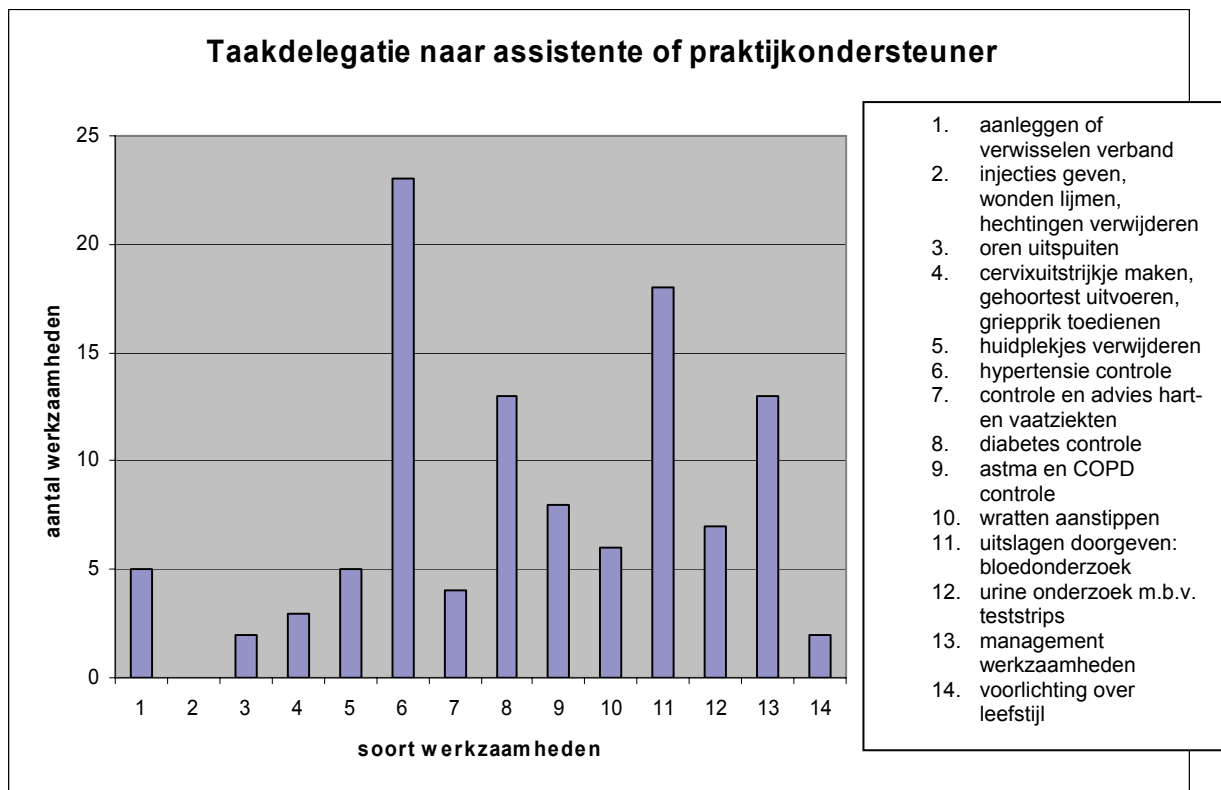
N=56 assistenten of praktijkondersteuners.

² Selectie van veel voorkomende of relevante werkzaamheden.

Taakdelegatie tijdens een consult

Aan de hand van 808 video-opnamen is gekeken of er (door de huisarts of patiënt) gesproken wordt over taakdelegatie naar assistenten of praktijkondersteuner en bij welke werkzaamheden er gedelegeerd wordt. In 111 (13,7%) consulten tussen huisarts en patiënt wordt gesproken over taakdelegatie naar een doktersassistente of praktijkondersteuner; 90 keer op initiatief van de huisarts en 21 keer op initiatief van de patiënt. In onderstaande figuur is te zien welke werkzaamheden naar een assistente of praktijkondersteuner worden gedelegeerd tijdens een consult tussen huisarts en patiënt. Hypertensie controle en het doorgeven van bloedonderzoek uitslagen wordt het meest frequent gedelegeerd, gevolgd door diabetes controle, management werkzaamheden (zoals afspraken maken) en astma en COPD controle. Opvallend is dat huisartsen voornamelijk taken delegeren van specifieke groepen (chronische) patiënten, zoals diabetes patiënten.

Figuur 1. Aantal gedelegeerde werkzaamheden, uit video-observaties.

N= 808 consulten.

Wanneer de taakdelegatie, waarover gesproken wordt in een consult tussen huisarts en patiënt, wordt vergeleken met de werkzaamheden die assistenten en praktijkondersteuners zeggen te verrichten blijkt dat de opgegeven werkzaamheden van de assistenten en praktijkondersteuners overeenkomen met de geobserveerde gedelegeerde werkzaamheden tijdens consulten. De geobserveerde consulten geven geen volledig beeld van de gedelegeerde werkzaamheden naar assistenten of praktijkondersteuners; patiënten kunnen immers rechtstreeks naar de assistente of praktijkondersteuner gaan. Echter, de observaties van consulten tussen huisarts en patiënt geven wel een indicatie van de verschillende werkzaamheden die gedelegeerd worden.

Conclusie

Doktersassistenten en praktijkondersteuners hebben een eigen afgebakend werkterrein (5). Praktijkondersteuners zeggen vooral werkzaamheden te verrichten voor specifieke groepen (chronische) patiënten. Doktersassistenten geven aan voornamelijk administratieve en medisch-technische taken te verrichten. Echter, doktersassistenten en praktijkondersteuners zeggen alle (zowel medisch-technische als medisch-inhoudelijke) werkzaamheden wel eens uit te voeren. Daarbij geven assistenten aan de meeste tijd te besteden aan intake en voorlichtende werkzaamheden en (in mindere mate) aan management werkzaamheden. Praktijkondersteuners geven aan voornamelijk tijd te besteden aan patiëntgebonden werkzaamheden en (in mindere mate) aan intake en voorlichtende werkzaamheden. In één op de acht consulten tussen huisarts en patiënt worden er werkzaamheden gedelegeerd naar assistenten of praktijkondersteuners. Er worden zowel medisch inhoudelijke werkzaamheden (zoals diabetes spreekuren) als medisch technische taken (zoals management werkzaamheden) gedelegeerd naar assistenten of praktijkondersteuners.

Referenties

1. Nederlands Vereniging van Doktersassistenten (NVDA), www.nvda.nl (20-10-2008).
2. Convenant VWS, ZN en LHV. Invoering Praktijkondersteuner op HBO-niveau (POH) 1999.
3. Timmers, AP, Waal MWM de, Ong R.S.G., Dijkers FW. Een deskundig alternatief. *Medisch contact* 2002; 57: 46.
4. Bussemakers, H., Schultz, U., Vlerken M. van, Kwaak DA. van der, Ebbens EH. De rolverdeling: taakherschikking en taakverdeling in de huisartsenpraktijk. *Medisch contact* 2007; 62: 28.
5. Berg, M. van den, Simkens, A. Praktijkondersteuner en assistente: wie doet wat? *Huisarts en Wetenschap* 2006: 49 (8).
6. Hingstman, L., Kenens R.J. (2007) Cijfers uit de registratie van huisartsen- peiling 2007. *NIVEL*
7. Physician Assistant in de huisartsenpraktijk (2007), <http://www.pahinfo.nl> (20-10-2008).
8. Verheij RA, Van Dijk CE, Abrahamse H, Davids R, Van den Hoogen H, Braspenning J, Van Althuis T. Landelijk Informatienetwerk Huisartsenzorg. Feiten en cijfers over huisartsenzorg in Nederland. Utrecht/Nijmegen: *NIVEL/WOK*, <http://www.LINH.nl> (11-11-2008).
9. Laurant, M. Changes in skill mix: the impact of adding nurses to the primary care team. Proefschrift *Radboud Universiteit Nijmegen* 2007.